

Mazowiecki Kurator Oświaty
Al. Jerozolimskie 32, 00-024 Warszawa

Załącznik nr 1

Program merytoryczny Konkursu tematycznego z wiedzy o społeczeństwie „Człowiek w świetle” dla uczniów klas IV-VIII szkół podstawowych w województwie mazowieckim w roku szkolnym 2024/2025

Poniżej wymagany zakres wiedzy oraz zagadnień na poszczególne etapy Konkursu:

ETAP SZKOLNY:

Zakres do etapu I:

1) człowiek jako istota społeczna:

- a. osobowość człowieka – temperament, emocje, inteligencja poznawcza i emocjonalna, tożsamość, wartości,
- b. potrzeby człowieka wg Abrahama Masłowa,
- c. postawy społeczne – definicja i różne postawy (w tym m.in. asertywna, tolerancyjna, konformistyczna, nonkonformistyczna),
- d. normy społeczne – definicja, rodzaje (moralne, prawne, religijne, zawodowe, obyczajowe, zwyczajowe),
- e. grupy społeczne – cechy i rodzaje grup społecznych,
- f. sposoby rozwiązywania konfliktów – mediacja, negocjacje, arbitraż, sąd, głosowanie, decyzja lidera, konsensus,
- g. role społeczne i konflikt ról społecznych,
- h. socjalizacja – definicja, rodzaje (pierwotna, wtórna, odwrócona), resocjalizacja, czynniki i przedmiot socjalizacji,
- i. wykluczenie społeczne – przyczyny, rodzaje, sposoby przeciwdziałania;

2) rodzina:

- a. rodzina jako grupa społeczna,
- b. funkcje rodziny,
- c. rodzaje rodzin – partnerska, patriarchalna, matriarchalna, patchworkowa, atomowa, nuklearna, wielopokoleniowa, niepełna, zastępcza,
- d. władza rodzicielska,
- e. prawa i obowiązki dzieci w rodzinie,
- f. budżet gospodarstwa domowego:
  - pojęcie i przykłady gospodarstw domowych,
  - źródła dochodów – z działalności zarobkowej (umowa o pracę, działalność gospodarcza), umów cywilnoprawnych, ze świadczeń społecznych, inwestycji i majątku,
  - rodzaje ubezpieczeń społecznych, rola NFZ i ZUS,
  - kategorie wydatków gospodarstwa domowego (w tym konsumpcyjne i inwestycyjne, stałe i zmienne).

ETAP REJONOWY:

Zakres do etapu II (w tym materiał z etapu I):

1) szkoła i edukacja:

- a. funkcje szkoły w systemie edukacji,
- b. struktura polskiego systemu edukacyjnego,
- c. obowiązek szkolny i obowiązek nauki,
- d. organy szkoły – dyrektor, Rada Pedagogiczna, Rada Szkoły, Rada Rodziców, samorząd uczniowski – zadania i organizacja,
- e. prawa i obowiązki ucznia oraz sposoby dochodzenia praw, które zostały naruszone,
- f. kompetencje zawodowe (miękkie i twarde) i kwalifikacje zawodowe;

2) naród i ojczyzna:

- a. definicja narodu, grupy etnicznej i (małej i wielkiej) ojczyzny,
- b. czynniki narodotwórcze w tym tożsamość narodowa,
- c. różnice między obywatelstwem a narodowością (wraz z definicjami pojęć),
- d. koncepcje narodu – etniczno-kulturowa i polityczna,
- e. nabycie obywatelstwa polskiego – z mocy prawa, przez uznanie, przez nadanie, przez przywrócenie – zasady, warunki i procedura,
- f. symbole Rzeczypospolitej Polskiej,
- g. postawy wobec narodu,
- h. mniejszości narodowe i etniczne, grupa posługująca się językiem regionalnym
  - definicja ustawowa,
  - prawa mniejszości według Konstytucji RP, ustawy o mniejszościach narodowych, etnicznych i języku regionalnym oraz innych ustaw,
  - charakterystyka (w tym miejsca zwartego zamieszkiwania) uznanych w Polsce mniejszości narodowych i etnicznych oraz grupy posługującej się językiem regionalnym,
- i. tożsamości społeczno-kulturowe (regionalna, narodowa i etniczna, państwowa, europejska),
- j. Polonia, Karta Polaka;

3) tożsamość i przynależność:

- a. subkultury
  - różnice między kontrkulturą i subkulturą, w tym ich definicje,
  - wybrane historyczne i współczesne subkultury - geneza, założenia, cechy: hipisi, punki, skini, goth, metalowcy, rastafarianie, hip-hopowcy, emo, hipsterzy, kawaii i pastel goth;
- b. sekty – definicja, zagrożenia,
- c. kościoły i związki wyznaniowe w Polsce:
  - zasady rejestracji,
  - relacje państwo – kościoły,
  - charakterystyka kościołów i związków wyznaniowych.

ETAP WOJEWÓDZKI:

Zakres do etapu III (w tym materiał z etapu I i II):

1) prawa człowieka:

- a. definicja,
- b. cechy praw człowieka – powszechne, przyrodzone, nienaruszalne i niezbywalne,
- c. różnice między prawami a wolnościami człowieka,
- d. generacje praw człowieka;

2) krajowy i międzynarodowy system ochrony praw człowieka:

- a. prawa człowieka w Konstytucji RP,
- b. *Powszechna Deklaracja Praw Człowieka* – geneza i treść,
- c. *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności Rady Europy* – geneza, treść, system ochrony w tym działanie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka,
- d. *Konwencja o prawach dziecka* – zakres praw, geneza i obowiązywanie,
- e. publiczne i pozarządowe organizacje działające na rzecz ochrony praw dziecka, człowieka i obywatela – organizacja i zadania:
  - Fundusz Narodów Zjednoczonych na Rzecz Dzieci,
  - Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich w Unii Europejskiej (sposób powoływania, kompetencje, osoby pełniące urząd),
  - Rzecznik Praw Obywatelskich i Rzecznik Praw Dziecka (sposób powoływania, kompetencje, osoby pełniące urząd),
  - Międzynarodowy Trybunał Karny,
  - Europejski Trybunał Praw Człowieka,
  - Amnesty International,
  - Helsińska Fundacja Praw Człowieka,
  - Polska Akcja Humanitarna,
  - Polski i Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża,
  - Human Rights Watch;

3) sprawy międzynarodowe:

- a. Organizacja Narodów Zjednoczonych
  - informacje ogólne – siedziba, liczba członków,
  - cele i przejawy działania (w tym Agenda 2030),
  - organy – sposób powoływania, kadencje i kompetencje,
  - *Karta Narodów Zjednoczonych* – geneza podpisania, treść,
  - członkostwo Polski w Organizacji,
  - agencje wyspecjalizowane – Międzynarodowa Organizacja Pracy, Światowa Organizacja Zdrowia, Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa, Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury, Światowa Organizacja Handlu, Międzynarodowa Organizacja do Spraw Migracji, Międzynarodowy Fundusz Walutowy – siedziba, rok powołania, logo, zadania,
  - rola w ochronie praw człowieka;
- b. Rada Europy:
  - informacje ogólne – siedziba, członkowie,
  - *Statut Rady Europy* – geneza podpisania i treść,
  - członkostwo Polski w Radzie Europy,

- cele i przejawy działania,
- organy – sposób powoływania, kadencje i kompetencje,
- rola w ochronie praw człowieka.

Literatura:

1. Akty prawne
  - a. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483 z późn. zm.).
  - b. Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. 2005 nr 17 poz. 141 z późniejszymi zmianami).
  - c. Ustawa z dnia 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (Dz.U. 2012 poz. 161 z późniejszymi zmianami).
  - d. Ustawa z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (Dz.U. 2000 nr 6 poz. 69 z późniejszymi zmianami).
  - e. Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz.U. 1987 nr 21 poz. 123 z późniejszymi zmianami).
  - f. Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (Dz.U. 1989 nr 29 poz. 155 z późn. zm.).
  - g. Ustawa z dnia 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (Dz.U. 2007 nr 180 poz. 1280 z późn. zm.).
  - h. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka z 10 grudnia 1948 r.
  - i. Konwencja o ochronie praw dziecka (Dz.U. 1991 nr 120 poz. 526 z późniejszymi zmianami).
  - j. Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz.U. 1993 nr 61 poz. 284 z późniejszymi zmianami).
  - k. Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych (Dz.U. 1947 nr 23 poz. 90 z późniejszymi zmianami).
2. Podręczniki z wiedzy o społeczeństwie dopuszczone przez MEN do użytku szkolnego, przeznaczone do kształcenia ogólnego, uwzględniające podstawę programową kształcenia ogólnego w szkole podstawowej.
3. Książki i opracowania:
  - a. Libiszowska-Żółtkowska M., *Kościoły i związki wyznaniowe w Polsce: mały słownik*, Warszawa 2001.
  - b. Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych. Tom I cz. I Teoria, instytucje, procesy. Zagadnienia ogólne*, Warszawa 2018, rozdziały IX-XI.
  - c. Wojtaszczyk K.A., Jakubowski W. (red.), *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2007, rozdział VI, VII, IX, XXXI.
  - d. Tankielun W., *Subkultury młodzieżowe – ujęcie kategoriałne, definicyjne i faktograficzne*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy” 2012 nr 3, <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-89bca609-8878-456a-8595-6a4615b3cf42>.
4. Źródła internetowe
  - a. Zintegrowana Platforma Edukacyjna, www.zpe.gov.pl.

- b. Hasła: *kontrkultura; sekta; subkultura; Polska. Kościoły i związki wyznaniowe* w: Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl>.
- c. Oficjalne strony internetowe instytucji i organizacji wymienionych w programie merytorycznym np. Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich, <https://www.ombudsman.europa.eu/pl/>.
- d. *Rejestr kościołów i innych związków wyznaniowych*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, <https://www.gov.pl/web/mswia/rejestr-kosciolow-i-innych-zwiazkow-wyznaniowych>.
- e. *Kościoły i inne związki wyznaniowe, których stosunki z Państwem są uregulowane ustawami partykularnymi*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, <https://www.gov.pl/web/mswia/koscioly-i-inne-zwiazki-wyznaniowe-ktorych-stosunki-z-panstwem-sa-uregulowane-ustawami-partykularnymi>.
- f. *Mniejszości Narodowe i Etniczne – charakterystyka*, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, <https://www.gov.pl/web/mniejszosci-narodowe-i-etniczne/mniejszosci-narodowe-i-etniczne-w-polsce-oraz-ich-jezyki>.